

*Войтович І. І.,**кандидат юридичних наук,**суддя Херсонського окружного адміністративного суду*

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ФАКТОРИ КОРУПЦІЙНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ У СФЕРІ ВОЄННОЇ БЕЗПЕКИ

Анотація. Актуальність статті полягає в тому, що у Конвенції ООН проти корупції зазначається, що корупція підриває не тільки демократичні інститути, етичні цінності й справедливість, але й завдає значної шкоди сталому розвитку й принципу верховенства права. Це пов'язано з тим, що існує прямий зв'язок між корупцією і організованою, економічною злочинністю, в тому числі відмиванням коштів. На світовому рівні викликає занепокоєння факти корупції з великими обсягами, оскільки це дає усвідомлення тієї шкоди, яка заподіюється економічній та політичній стабільності окремої держави, її сталому розвитку. Корупція вже давно з локальної проблеми перетворилася на явище транснаціонального масштабу, яке здійснює негативний вплив на економіку всіх країн, тому потребує різноаспектного, детального, комплексного дослідження детермінуючого комплексу, який її породжує та зумовлює. У праці проаналізовано соціально-економічні фактори корупційної злочинності у сфері воєнної безпеки. Визначено їх вплив на рівень корупційної злочинності. Причинно-наслідковий комплекс корупційних злочинів у сфері військової безпеки доцільно розглядати як систему взаємопов'язаних криміногенних явищ і процесів об'єктивного та суб'єктивного характеру, які в поєднанні з іншими факторами прямо та опосередковано визначають злочинність у сфері військової безпеки. Завжди можна стверджувати, що основними чинниками корупційних злочинів у сфері військової безпеки є економічні. Таким чином, економічними чинниками корупційної злочинності у сфері військової безпеки є: не розроблення єдиної концепції державної політики економічного розвитку країни, яка б інтегрувала основні напрями розвитку, механізм реалізації, ефективну систему стимулювання, контролю та відповідальності; відсутність репрезентативної статистики, об'єктивної внутрішньої інформації фіскальних служб про реальний рівень доходів реального населення – платників податків, внаслідок чого маємо порушення принципу соціальної справедливості, коли більша частина податкового навантаження сплачується з рахунки найманої праці та малозабезпеченого населення. Низький рівень добросовісної конкуренції на ринку державних закупівель для потреб військової сфери через закриті, засекречену сферу. Тому для їх подолання необхідно більше уваги приділяти не силовим і каральним методам, а обирати шлях реформування економічної системи в частині нівелювання економічних факторів, зміщення орієнтирів державної політики на підвищення рівня соціальної-економічної підтримки та стабільності пересічних громадян, що формують свідому неприязнь до корупції в усіх сферах суспільного життя.

Ключові слова: корупція, злочинність, фактори злочинності, воєнна безпека, детермінанти злочинності.

Постановка проблеми. У Конвенції ООН проти корупції зазначається, що корупція підриває не тільки демократичні інститути, етичні цінності й справедливість, але й завдає знач-

ної шкоди сталому розвитку й принципу верховенства права. Це пов'язано з тим, що існує прямий зв'язок між корупцією і організованою, економічною злочинністю, в тому числі відмиванням коштів. На світовому рівні викликає занепокоєння факти корупції з великими обсягами, оскільки це дає усвідомлення тієї шкоди, яка заподіюється економічній та політичній стабільності окремої держави, її сталому розвитку. Корупція вже давно з локальної проблеми перетворилася на явище транснаціонального масштабу, яке здійснює негативний вплив на економіку всіх країн, тому потребує різноаспектного, детального, комплексного дослідження детермінуючого комплексу, який її породжує та зумовлює [1].

Корупція є суттєвим уповільнювачем розвитку економіки країни. Це спонукає державу протистояти цьому явищу. Корупція може спостерігатися в будь-якому суспільстві, однак негативні наслідки корупції для розвитку країни суттєво відчужуються в тому суспільстві, де норма права має слабкі позиції. Водночас сектор безпеки держави є особливо вразливий для такого роду махінацій у зв'язку з його закритістю від громадського та парламентського контролю та внаслідок обмеженого доступу до його інформації. Надзвичайно важливо, щоб дії керівництва суб'єктів державного сектору безпеки були прозорими та прогнозованими, а також діяли ефективно й адекватно [2, с. 48].

У сучасних умовах, коли реальний рівень злочинності в Україні значно перевищує офіційні показники, що не дозволяє адекватно запобігати їй, пріоритетом у діяльності правоохоронних органів, є виявлення криміногенних факторів, які впливають на зміну рівня та структури корупційних злочинів. Для того, щоб ефективно запобігати цим злочинам, необхідно зрозуміти, чому вони вчиняються, дослідити ті процеси та явища, які породжують, обумовлюють та супроводжують їх як свій безпосередній наслідок.

На думку професора економічних наук Мандибури В. О. феномен корупційного монстра не міг би набути в Україні таких масштабів, якби база його живлення не була настільки потужною та надійно забезпеченою. Сьогодні в Україні практично не проведена системно наукова оцінка реальних умов формування та не розкриті потенційні можливості широкого спектру існуючих джерел корупційного живлення. Для реального, а не декларативного викорінення кримінально-чорної економіки та корупції, необхідно обмежити або повністю ліквідувати умови, що сприяють їх генерації. Зокрема мова йде про джерела живлення корупції та економічної злочинності, всебічної оцінки існуючих схем та механізмів здійснення злочинів в соціально-економічній сфері [3, с. 7–8].

Зв'язок теми дисертації із сучасними дослідженнями. На високому теоретичному рівні проблеми сутності й детермінації

злочинності розроблялися у працях Г. А. Аванесова, Я. І. Гілінського, В. В. Голіні, І. М. Даньшина, О. М. Джужи, А. І. Долгової, А. П. Закалюка, В. Г. Іванова, О. Г. Кальмана, В. М. Кудрявцева, Н. Ф. Кузнецової, І. П. Лановенка, О. М. Литвинова, О. Г. Фролової, Д. А. Шестакова, В. В. Панкратова, М. С. Таганцева, А. Н. Трайніна та інших.

Найбільш помітний внесок в обґрунтування і теоретичну розробку проблеми причин та умов злочинності та окремих видів злочинів зробили такі відомі вітчизняні вчені, як С. Р. Багіров, О. М. Бандурка, А. Ф. Волобуєв, Л. М. Давиденко, О. Ф. Зелінський, О. М. Костенко, О. М. Литвак, О. М. Литвинов, О. П. Литвин, І. Б. Медицький, А. А. Музика, О. Л. Тимчук, В. П. Філонов, В. І. Шакур, Н. М. Ярмиш. Слід додати, що ґрунтовні дослідження детермінації економічної злочинності проводили А. М. Бойко, В. В. Коваленко, В. М. Попович, Є. Л. Стрельцов, О. Ю. Шостко та ін.

Розроблення проблем, пов'язаних із корупцією та тіннювою економікою знаходиться у сфері інтересів вітчизняних спеціалістів, таких як А. Базилюк, З. Варналій, А. Волошенко, В. Гончарова, І. Длугопольський, І. Мазур, В. Предборський, Р. Пустовіт, Т. Тишук, Ю. Харазішвілі, М. Фоміна, А. Скрипник, Ю. Самаєва та інші.

На думку В. В. Панкратова проблема причин проступків є проблемою соціальної та психологічної обумовленості певної поведінки. Звідси логічним є дослідження співвідношення цих структур, які формують особистість та її поведінку [4, с. 21].

Сучасний американський філософ та політичний економіст Френсіс Фукуяма вважає, що розглядаючи корупцію з економічного та політичного боку можливо сформулювати її сутність. Адже з економічної точки зору корупція вилучає ресурси з найбільш продуктивного вживання. Вона діє як регресивний податок, який підтримує елітне життя окремих соціальних класів за кошти інших [5].

Вклад основного матеріалу. Економічні фактори злочинності можуть бути загальними причинами й умовами корупції. До них зокрема можна віднести такі: а) відсутність сприятливого режиму діяльності підприємств та підприємців, особливо щодо сплати податків, відрахувань до бюджету, одержання державної підтримки, кредитів тощо; б) відсутність прозорості процесів роздержавлення (приватизації) власності, вирішення різних економічних та господарських питань, оцінювання прибутків, обсягу податків, одержання пільг тощо, що створює умови їх вирішення за додаткову «винагороду» для службовця; в) наявність суперечностей, коли на тлі збільшення кількості заможних і багатих людей і зростання їхніх прибутків багато державних службовців, наділених повноваженнями у забезпеченні умов для прибуткової діяльності, не мають навіть помірного достатку [6, с. 152].

Визначальне місце у тіннізації економіки належить сфері бюджетного фінансування, яка охоплює правоохоронну, військову, соціальні сфери та ін. На нашу думку, складна криміногенна ситуація, пов'язана з корупційними діяннями у сфері цільового та ефективного використання бюджетних коштів певним чином зумовлена відсутністю єдиної концепції державної політики економічного розвитку країни, яка б інтегрувала у собі основні напрямки розвитку, механізм реалізації, дієву систему стимулювання, контролю та відповідальності. Становлення ринкової економіки здійснювалося безсистемно, не було забезпечено чіткого контролю за розвитком економіч-

ної ситуації, та, відповідно, витрачанням бюджетних коштів. Адже з метою виправлення недоліків дії ринкових механізмів держава повинна регулювати розвиток економіки [7, с. 60]. Економічна злочинність змінює свій якісний склад у чіткій відповідності до тих змін, які відбуваються у легальному секторі економіки [8, с. 3].

За офіційними даними Державної аудиторської служби України за 2019 рік, в результаті аудиту стану виконання п'яти бюджетних програм Міністерством оборони України за 2017–2018 роки, за результатами якого встановлено порушень та недоліків на загальну суму 10,1 млрд грн, зокрема порушень законодавства, що призвели до втрат ресурсів, на суму 1 млрд гривень. Зокрема, запроваджений механізм укладення державних контрактів із залученням суб'єктами господарювання кредитів під державні гарантії зумовив удорожчання вартості робіт (послуг) через сплату відсотків за користування кредитами і прибутку на 585,7 млн грн, а для їх сплати суб'єктам господарювання упродовж 2019–2021 років знадобиться збільшення бюджетних призначень на 1,1 млрд гривень [9, с. 37–38]. Економічні фактори корупції виникають і прогресують переважно в умовах, коли недостатньо реалізуються або ігноруються національні інтереси і пріоритети держави в найважливіших структурах макроекономіки [10, с. 139]. Домінантною умовою зневажання державних інтересів є корупційні можливості державних службовців та представників бізнесу, які розуміють, що будь-яке питання в будь-якій сфері можна «вирішити».

Від корупції страждає якість управління державою – замість витратити час на вирішення суспільних проблем, службовці вишукують можливості збагатитися. Корупція також посилює політичну нестабільність, забюрократизованість та регуляторні бар'єри. Це, зокрема, проявляється у тіннізації економіки. Так, за результатами дослідження української економіки, 846 млрд грн або 23,8% від офіційного ВВП за 2018 рік, перебуває в тіні, з них: 19,7% ВВП (702 млрд грн) становить готівкова тінньова економіка; 4,1% ВВП (144 млрд грн) – домашнє виробництво товарів для власного кінцевого використання, тобто – негрошова тінньова економіка [11].

Зниження рівня матеріального забезпечення населення. Невідповідність рівня матеріального забезпечення службовців та їх життєвих потреб, що породжує корисливу мотивацію державних службовців під час розподілу та використання бюджетних коштів [12, с. 159; 13, с. 182].

Зростання рівня безробіття. В Україні рівень безробіття економічно активного населення зріс з 9,4 % у 2019 р. до 9,7 % у 2020 р. Станом на 2019 р. кількість зайнятих економічною діяльністю у віці 15–70 років 16,33 млн. осіб. Так, кількість безробітних у першому кварталі 2020 р. складала 8,9 % всього економічно активного населення, а в третьому кварталі 2020 р. на 0,8 % більше, що свідчить про існуючу тенденцію до зростання рівня безробіття в країні. Близько 10,7 % втратили роботу саме з економічних причин.

Суттєвим економічним фактором, який впливає на корупційну злочинність є зростання загальної суми заборгованості з виплати заробітної плати. Так, сума заборгованості з виплати заробітної плати у 2015 р. становила 2 010,9 млн грн, у 2016 р. – 2 004,0 млн грн, у 2017 р. – 2 581,7 млн грн (+22,3%), у 2018 р. – 2 819,4 млн грн (+ 8,4 %), у 2019 р. – 3 220,9 млн грн (+12,4%). В цілому за останні 5 років заборгованість із виплати заробітної плати зросла на 37,6 %. [14].

Серед широкого загалу економічних детермінант найважливішими, такими, що потребують негайного реагування з боку державних інституцій, є такі: існування «тіньового» сектора економіки, який охоплює майже всі сфери життєдіяльності країни та забезпечує своє функціонування переважно через створення фіктивних фірм, використання підставних осіб, проведення безтоварних операцій; падіння вітчизняного виробництва, криза робочих місць, дефіцит бюджету, наявність можливостей для юридичних та фізичних осіб ухилятися від сплати податків, що створює значні труднощі у виконанні дохідної частини, повноту стягнення податкової заборгованості. Відсутність економічно обґрунтованого та законодавчо регламентованого механізму надання фінансової підтримки за рахунок бюджетних коштів, сприяє зловживанням з бюджетними коштами, їх неефективному та нецільовому використанню.

Висновки. Таким чином, можемо резюмувати, що причинний комплекс корупційних злочинів у сфері військової безпеки доцільно розглядати як систему взаємопов'язаних криміногенних явищ і процесів об'єктивного та суб'єктивного характеру, що в поєднанні з іншими факторами прямо й опосередковано детермінують злочинність у сфері військової безпеки. Цілком можемо стверджувати, що основними факторами корупційних злочинів у сфері військової безпеки є саме економічні.

Так, економічними факторами корупційної злочинності у сфері військової безпеки є наступні: не розробленість єдиної концепції державної політики економічного розвитку країни, яка б інтегрувала у собі основні напрямки розвитку, механізм реалізації, дієву систему стимулювання, контролю та відповідальності; відсутність репрезентативної статистики, об'єктивної внутрішньої інформації фіскальних служб щодо реального рівня доходів по справжньому багатого населення – платників податків, в наслідок чого маємо місце порушення принципу соціальної справедливості, коли більша частина податкового навантаження оплачується з рахунків представників найманої праці та малозабезпечених верств населення; низький рівень добросовісної конкуренції на ринку державних закупівель для потреб військової сфери, через закритість, засекреченість сфери.

Саме тому для їх подолання необхідно більше уваги приділяти не силовим та каральним методам, а обирати шлях реформування економічної системи в частині нівелювання економічних факторів, зміщення орієнтирів державної політики на підвищення рівня соціально-економічного забезпечення та стабільності пересічних громадян, формуючи свідоме несприйняття корупції в усіх сферах суспільного життя.

Література:

1. Конвенція Організації Об'єднаних націй проти корупції. *Відомості Верховної Ради України* від 07.12.2007. 2007 р. № 49. С. 2048.
2. Флурі Ф. Посилення доброчесності та протидія корупції в оборонному секторі України: збірник матеріалів міжнародної конференції. За ред. О. О. Котелянець. К.: НІСД, 2011. С. 4.
3. Мандибура В.О. Економічні джерела живлення корупції та особливості умов їх формування в Україні. Проблеми економіки та політичної економії. 2017. № 1. С. 7–8.
4. Панкратов В. В. Методология и методика криминологических исследований. М.: «Юрид. лит.», 1972. 136 с.
5. Fukuyama, F. (2016, May 12). What is Corruption in Policy paper. Against Corruption: a collection of essays. Retrieved from

<https://www.gov.uk/government/publications/against-corruption-a-collection-of-essays/against-corruption-a-collection-of-essays>

6. Кондратов Д. Криминологічна характеристика сучасної корупційної злочинності в Україні. *Вісник Криминологічної асоціації України*. 2018. № 1. С. 152.
7. Медицький І. Б. Вплив соціальних факторів на злочинність в умовах становлення незалежної Української держави [монографія] І. Б. Медицький. Івано-Франківськ, 2007. 222 с.
8. Бандурка О. М. Чинники, що впливають на стан злочинності у сфері економіки. Шлях України до економічної безпеки: матер. наук.-практ. конференції (Харків, 16-17 квіт. 2007 р.). Харків: Нац. ун-тет внутр. справ, 2004. С. 3.
9. Публічний звіт про діяльність Державної аудиторської служби України за 2019 рік. Державна аудиторська служба України. 2019. 86 с.
10. Дарнопих Г. Ю. Актуальні проблеми запобігання злочинам економічної спрямованості у сфері паливно-енергетичного комплексу Теоретичні основи забезпечення якості кримінального законодавства та правозастосовчої діяльності у сфері боротьби зі злочинністю в Україні: матер. наук. конф., 15 травня 2009 р. / ред. кол. В.І. Борисов (гол.ред.) та ін. Харків: Право, 2009. 304 с.
11. Дослідження тіньової економіки в Україні: майже чверть ВВП – або 846 млрд гривень – перебуває в тіні. Національний банк України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/>
12. Гладун О. З. Детермінанти злочинів проти порядку виконання бюджету. *Вісник Запорізького юридичного інституту* Дніпроп. держ. ун-ту внутр. справ. 2009. № 4. С. 159–164.
13. Руфанова В.М. Запобігання органами внутрішніх справ злочинам, пов'язаним з незаконним використанням бюджетних коштів: монографія / В. М. Руфанова, О. О. Титаренко. Дніпропетровськ: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ; Ліра ЛТД, 2012. 200 с.
14. Заборгованість із виплати заробітної плати 2015-2021 роки. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2015/gdn/zvz/zvz2015_u.htm

Voitovych I. I. Socio-economic factors of corruption crime in the field of military security

Summary. The relevance of the article is that the UN Convention against Corruption states that corruption not only undermines democratic institutions, ethical values and justice, but also causes significant damage to sustainable development and the rule of law. This is because there is a direct link between corruption and organized, economic crime, including money laundering. At the global level, the facts of large-scale corruption are a matter of concern, as it raises awareness of the damage caused to the economic and political stability of an individual state and its sustainable development. Corruption has long since turned from a local problem into a transnational phenomenon that has a negative impact on the economies of all countries, so it requires a multifaceted, detailed, comprehensive study of the determining complex that generates and determines it. The work analyzes the socio-economic factors of corruption crime in the field of military security. Their influence on the level of corruption crime is determined. The causal complex of corruption crimes in the field of military safety is expedient to consider as a system of interconnected criminogenic phenomena and processes of objective and subjective nature, which combined with other factors directly and indirectly determine crime in the field of military safety. We can always argue that the main factors of corruption crimes in the field of military security are the economic ones. Thus, economic factors of corruption crime in the field of military security are as follows: not the development of a unified concept of the state policy of economic development of a country that would integrate the main directions of development, the mechanism

of implementation, an effective system of stimulation, control and responsibility; the lack of representative statistics, objective internal information of fiscal services on a real level of income on a real population – taxpayers, as a result of which we have a violation of the principle of social justice, when most of the tax burden is paid from accounts of hired labor and low-income population. Low level of bona fide competition in the public procurement market for the needs of the military sphere, through close, classified sphere. That is

why for their overcoming it is necessary to pay more attention to no force and punitive methods, but to elect a path to reform the economic system in terms of leveling economic factors, displacement of the landmarks of state policy to increase the level of socio-economic support and the stability of ordinary citizens, forming a conscious unfavorion of corruption in all spheres public life.

Key words: corruption, crime, crime factors, military safety, determinants of crime.